

BIBLIJSKI MOTIVI NA FRESKAMA U ĐAKOVAČKOJ KATEDRALI (20)

15. "ULAZ U NEBO"

(Alexander-Maximilian Seitz, 1880.)

Srednju, ili glavnu, apsidu - iza glavnog oltara i iznad biskupske katedre - ukrašavaju tri slikarska djela, postavljena jedno nad drugim. Dosadašnji opisi ih ponajčešće uzimaju kao jednu kompoziciju, pridijevajući im zajedničko ime »Ulaz u nebo« ili samo - »Nebo«. Po sadržaju, to su tri različite slike: u podnožju je »Sedam svetih sakramenata«; nad njom je, u središtu, najveća slika, »Ulaz u nebo«, odnosno »Apostoli Petar i Pavao«, a u samom vrhu apside »Krunjenje Bogorodice«. Motivi ovih triju slika imaju međusobnu unutrašnju vezu; s razlogom su stavljeni zajedno. Slike pred gledatelja iznose teološko-pastoralni, crkveno-povijesni i biblijski sadržaj. Štoviše, ova trodijelna kompozicija zapravo je sažetak cjelokupnog ikonografskog programa u katedrali.

Sedam svetih sakramenata

Sedam svetih sakramenata niz je od sedam dvobojnih («chiaroscuro») slika, koje realno prikazuju dijeljenje pojedinog sakramenta. U svakom prizoru su djelatelj i primatelj sakramenta (negdje i poslužitelj).

Osobe su prikazane vrlo realno, pučki. Iako je ova likovna ilustracija u sedam prizora manje uočljiva od ostalih živobojnih katedralnih fresaka, biskup Strossmayer ih je ovdje stavio vrlo promišljeno. Bez njih bi pastoralno-duhovna strana slikâ glavne apside bila manje ra-

zumljiva. Sakramenti su, naime, put rasta u vjeri, put spasenja; ustanovljeni od Krista. Poimence, to su: Krst, Potvrda, Euharistija, Pokora, Bolesničko pomazanje, Sveti red, Ženidba. Sav se liturgijski (bogoslužni) život Crkve kreće oko euharistijske žrtve (mise) i sakramenata. A »svrha je sakramenata posvećivanje ljudi, izgrađivanje Tijela Kristova (Crkve) i iskazivanje štovanja Bogu...« (2. vatikanski sabor, SC, 29).

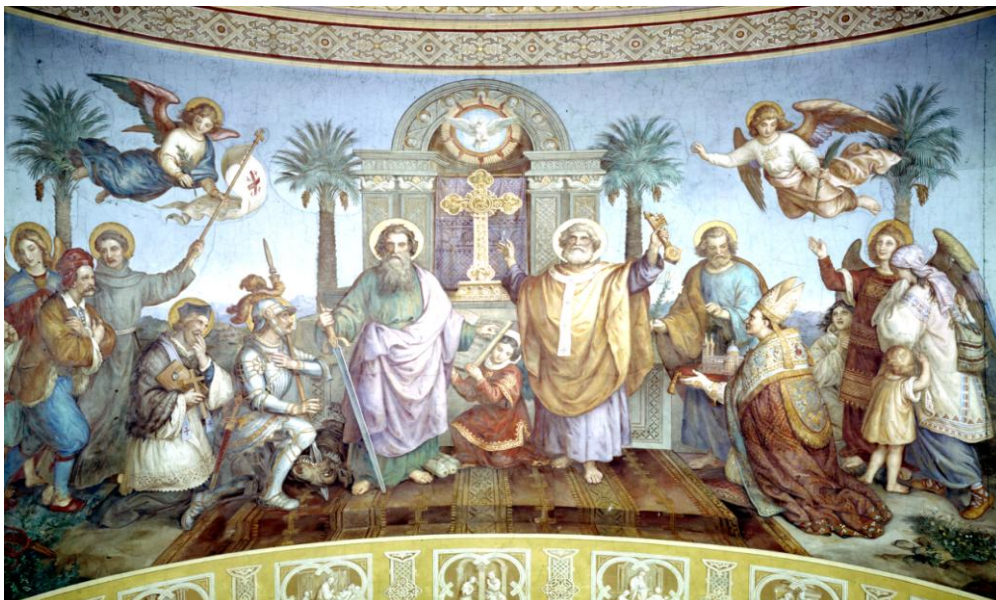

Ono što je Krist svijetu zaslužio svojim spasiteljskim djelom («vazmenim otajstvom», to jest mukom, smrću i uskrsnućem), to se čovjeku-vjerniku primjenjuje po sakramentima. Najsažetije rečeno: oni su djelotvorni znakovi milosti, ustanovljeni od Isusa Krista i povjereni Crkvi, kojima se vjerniku podjeljuje božanska milost.

Stoga je sasvim logično da Strossmayer u temelj glavne katedralne slike stavlja ovaj ilustrativni prikaz sakramenata. Kao kršćanska poruka, i vjernički životni sadržaj, oni su nezaobilazni. Slikar Seitz ih je i vizualno stavio kao temelj cjelokupne apsidalne kompozicije, naglašavajući i na taj način njihovu važnost.

Ulaz u nebo (Apostoli Petar i Pavao)

Ulaz u nebo (Apostoli Petar i Pavao) je najveća, središnja, ploha s likovima apostolskih prvaka Petrom i Pavlom u središtu te nizom drugih likova uokolo. Apostol Petar je, naime, naslovnik i patron katedrale pa je to ne samo površinom najveća, nego i posvetna i naslovna, »glavna« katedralna slika. Petar je na fresci prikazan s apostolom Pavlom, što je u kršćanskoj ikonografiji vrlo često. Tim se želi naglasiti da su obojica stožeri Kristove Crkve.

Treba ipak uočiti nešto što opisi katedrale ponekad preskaču. Likovi Petra i Pavla stoje pred svečanim oltarom (žrtvenikom) slikanim u romanskom slogu. Na oltaru je veliki križ, koji na završecima nosi simbole četvorice evanđelista, a u svom središtu janje s pobjedničkom zastavom, simbolom uskrslog Krista; iznad križa je golub - simbol Duha Svetoga. To je istinsko središte ove slike: oltar i križ - znakovi Krista i njegova spasenjskog djela i Duh Sveti, posvetitelj i voditelj Crkve kroz povijest. Krist je vjerniku »ulaz u nebo«, jedini Spasitelj. Apostolski prvaci samo su glasnici i navjestitelji Kristova djela i nauke.

Likovi apostolskih prvaka su natprirodne veličine, slikani tradicionalnim načinom i poznatim atributima. Petar, prvi apostol, prvi rimski biskup i prvi papa, gledatelju je slijeva. U dosto-

janstvenom je stavu podigao ruke, a u desnici drži dva ključa, znakove od Krista primljene duhovne vlasti («vezati i razrješivati»). Na ramenima, na zlatnom plaštu, ima palij - vrpca koja ima dva produžetka - na prsima i leđima - i šest utkanih crnih križića. Gledano sprijeda, palij sliči grčkom slovu epsilon i simbolizira raspeće (životnu žrtvu). Pavao je Petru slijeva. On je uz Petra glavni apostol, premda je pozvan tek nakon Isusove smrti, uskrsnuća i uzašašća. Desnicu je Pavao spustio na knjigu, koju između njega i Petra drži dječak (anđeo). Na otvorenim stranicama su poznate Pavlove riječi iz Poslanice Korinćanima (13.13), sažetak njegova naviještanja: »Fides, spes et charitas, major aute horum est Charitas.« U prijevodu: »Vjera, ufanje i ljubav, ali najveća je među njima ljubav.« Do Pavlovih nogu su tri ispisana svitka, podsjetnik na njegove brojne poslanice, zbog kojih je prozvan »učiteljem narodâ«. U ljevici Pavao drži mač, znak kako je umro; no mač predstavlja i prodornost i uvjerljivost njegove izrečene i pisane riječi.

Uz središnje apostolske likove, niz je osoba koje je odabrao biskup Strossmayer. Uz Petra, odnosno uz Pavla, dva su sveca: Josip, Marijin zaručnik i Juraj. To su ne samo vrlo štovani sveci, nego i biskupovi imenjaci, patroni. Josip drži svoj znak - ljiljan, a Juraj je u viteškom oklopu, s mačem o pojasu i kopljem kojim probada zmajevu glavu. Do Jurja je češki svetac Ivan Nepomuk (1350.-1393.), čije štovanje je napose u ono doba bilo rašireno Europom. Prikan je s prstima desne ruke na ustima, a u ljevici drži križ i knjigu zaključanu katancem. Na koricama piše latinski »silentium«, »šutnja«. Ovi razlikovni znakovi u vezi su s njegovim životom, napose s čuvanjem ispovjedne tajne. Iza Ivana Nepomuka je franjevac, sveti Ivan Kapistranski (1386.-1456.). On je bio duhovni predvodnik kršćanske vojne protiv Turaka. To naglašava i križarska zastava koju uzdiže desnicom. Na zastavi je takozvani jeruzalemski križ, sastavljen od pet križeva koji označavaju pet rana Isusovih.

Ispred sv. Josipa, okrenut apostolima, biskup Strossmayer, s mitrom na glavi i plaštem na ramenima, drži u rukama, na jastučiću, model završene katedrale i prinosi je, kao svoje životno djelo, apostolskim prvacima. Uobičajeno je da na velikim, napose graditeljskim djelima bude i lik njihova glavnog tvorca ili mecene. A za đakovačku katedralu je upravo značajno da nije građena nekim općim ili zajedničkim akcijama i prinosima, već ju je zamislio i gradio Strossmayer od svojih biskupskih dobara.

Sasvim slijeva, na slici je skupina od četiri lika: anđeo, žena i njezino dvoje djece. Žena je očito ucviljena, putnica-prognanica, Bosanka; simbolizira kršćane u Bosni koji su stoljećima pod Turcima. To je asocijacija na povijest i postanak biskupije u Đakovu, koja nosi službeni naslov »đakovačka ili bosanska«, jer je nastala od prognane Crkve iz Bosne. Anđeo tješi rastuću ženu, hrabri je, podižući joj pogled spram neba. Paralelni prizor podjednakog sadržaja je uz rub desne strane slike: Bosanac s dječakom-sinom, kršćani; u turskoj su nošnji. Muž je otpasao mač i ostavio ga u travi, prekrižio je ruke i udivljen gleda okupljene svece, »nebo«. Još radoznalije je lice njegova sina. I uz njih je anđeo, blago ih nukajući rukom. Ponad svake od ovih dviju skupina lebdi još po jedan anđeo. Svaki u ruci drži palminu grančicu, znak mučeništva i znak Božje nagrade za pretrpljene nevolje i posvjedočenu ustrajnost u vjeri. Palmi-na grančica im je pristupnica u zajedništvo svetih. Slikar Seitz otac očito je ove pučke likove slikao s mnogo suosjećanja. U liku Bosanca naslikao je svoj portret, a u liku dječaka portret svoga sina Ludwiga. A na koricama mača koji leži na tlu potpisao se turskim i latinskim pismom.

Bez ikonografskog značenja nisu ni četiri bujne palme u pozadini slike. Od pretkršćanske starine palme su simboli života i pobjede. U kršćanskoj ikonografiji one simboliziraju drvo života u raj, a znak su i vječne pobjede Krista i njegovih svjedoka (mučenika). I ovdje, na »ulazu u nebo«, one podsjećaju na to.

Krunjenje Bogorodice

Cjelokupni katedralni ikonografski program završava u tjemenu glavne apside slikom »Krunjenje Bogorodice«. Od starine kruna je atribut Marije Bogorodice. Ona je »nebeska kraljica« i utjelovljenje Kristove Crkve. U mnogim prikazima anđeli drže nebesku krunu iznad njezine glave. Krunjenje Bogorodice je zapravo jedan od aspekata Marijina štovanja u sklopu kršćanske istine o njezinu uznesenju na nebo. Ovdje Krist kruni Mariju, svoju majku. Takav motiv pojavljuje se u Europi od 12. stoljeća. Katedralna slika sve do u pojedinosti slijedi tradiciju. Svi su likovi na oblacima (znaku Božje nazočnosti, »u nebu«).

U Marijinu i Kristovu zaleđu je gotička mandorla (bademoliki svjetlosni simbol) duginih boja iz koje prosijavaju zlatne zrake. Marija sjedi uz Krista, na širokom tronu. Lik joj je vrlo nježan, haljina prozračno ljubičasta, kosa plava, a lice izražajne ljepote. Ruke je prekrížila na prsima i blago sagnula glavu. Krist je Mariji slijeva. Desnom rukom stavlja joj na glavu krunu, a lijevom pridržava knjigu na svom koljenu. Na otvorenim stranicama čitljiv je latinski tekst prema Pjesmi nad pjesmama 4,8: »Veni de Libano, sponsa mea, veni; coronaberis.« (»Dođi s Libana, zaručnice moja, dođi; bit ćeš okrunjena.«) Krist je u svečanoj, kraljevskoj odjeći. Haljina mu je plavo-zelena, plašt crveno-smeđ, ukrašen zlatom. - Uokolo prijestolja je skupina anđela koji pjesmom i glazbenim instrumentima prate događaj. Osmorica od njih živo sviraju na svojim instrumentima, a dvojica pridržavaju tamnožuti ćilim pred kojim su još izražajni likovi Isusa i Marije.

Sliku nadopunjavaju još dvije skupine »nebeskih stanovnika«: zdesna Mojsije, Melkizedek i Danijel; slijeva David, Ezekijel i Ilija. Prepoznatljivi su po svojim atributima. Mojsije, Božji izabranik i vođa Izraela iz egipatskog ropstva, pridržava dvije kamene ploče na kojima je ispisani Božji zakon, dekalog, koji je primio na Sinaju i proglasio svom narodu. Prepoznaje se i po dva svijetla »roga« na čelu.

Melkizedek je osoba koja se spominje u Knjizi Postanka. Na slici je prikazan u odori židov-

skog velikog svećenika. U rupcu drži tri kruha i vrč vina, a pred njim je kadionica (znak poklona i žrtve-predanja). Bio je kralj i svećenik u Šalemu (predžidovskom Jeruzalemu). Kad je Abram pobijedio neprijateljske kraljeve koji su bili uhvatili i opljačkali njegova bratića Lota, Melkizedek »svećenik Boga Svevišnjega«, izlazi pred Abrama, iznosi preda nj kruh i vino i blagoslovi ga, a Abram mu dade »desetinu od svega« (Post 17,20). U ikonografiji se Melkizedekov prinos uzima kao predlika posljednje večere (euharistije), a Melkizedek kao predlika Krista, kralj i svećenika.

Treći lik je prorok Danijel. U perzijskoj je odjeći, mladolik, a uz njega - lav. Taj atribut povezan je sa zgodom kad je bio bačen među lavove i česta je tema napose baroknog slikarstva. Danijel je bio Židov koji je zajedno sa svojim narodom dospio u dugogodišnje babilonsko sužanjstvo godine 605. prije Krista. S još tri mladića bio je na službi u Nabukodonozorovom dvoru. Tu je naučio jezik i kaldejsku tajnu mudrost, a svojim znanjem ubrzo je stekao ugled i položaj. Starozavjetna Knjiga o Danijelu opisuje njegova proročka viđenja i djela te Božje zahvate u vezi s njim. Sva tri lika okrenuta su prema središnjem događaju - krunjenju Bogorodice.

U drugoj tročlanoj skupini prvi je kralj David. Na glavi mu je kruna, ogrnut je urešenim kraljevskim plaštem, a u rukama mu je uočljivi atribut - harfa. David (1012.-972. prije Krista) je izraelski kralj i prorok, predak Kristov, junak, pjesnik, glazbenik, grešnik i pokajnik. Kao pobjednički kralj, on je predlika Krista Spasitelja i Kralja. U svim tim ulogama pojavljuje se kao tema umjetnika, često u ilustracijama Biblije, napose psalama. Najučestaliji je starozavjetni lik u kršćanskoj ikonografiji.

Uz Davida je prorok Ezekijel, s otvorenom knjigom na koljenima. On je starozavjetni prorok i svećenik, suvremenik proroka Jeremije. Godine 597. prije Krista za Nabukodonozora II., s mnogim odličnim Židovima odveden je u Babilon, u sužanjstvo. Naviještao je pad Jeruzalema kao Božju kaznu, povratak u domovinu iz izgnanstva i dolazak vremena spasa. Knjiga koja nosi njegovo ime puna je viđenja. Njegova viđenja o konačnom spasenju razlog su da je stavljen u kontekst ove slike.

Treća osoba u skupini starozavjetni je prorok Ilija. Veliki borac protiv idolopoklonstva, ispos-

nik, pustinjač, čudotvorac. Časti ga istočna i zapadna Crkva, napose slavenski narodi. Biblijski opis njegova života izvor je mnogih likovnih tema. Jedna od najpoznatijih je Ilijin ulazak na nebo u vatrenim kolima; ne umire prirodnom smrću, nego je živ uzet na nebo, u ognjenim kolima koja vuku ognjeni konji. Taj događaj je predslika (prefiguracija) uzašašća na nebo. Oganj koji drži u ruci podsjeća na događaj kad zaziva oganj s neba da sažuje pripremljenu žrtvu. Ikonografija to uzima kao predsliku silaska Duha Svetoga. Ilija se štiti kao zaštitnik protiv groma. Zaštitnik je Bosne i Đakovačke biskupije. Sve su to razlozi da se našao na ovom mjestu. Alexander-Maximilian Seitz završio je ovu sliku 1879.

Antun Jarm